

PATRIARCHAT JEROZOLIMSKI

Kościół Jerozolimski, jest „matką wszystkich Kościołów”. W Jerozolimie zostało dokonane dzieło naszego zbawienia, a w dniu Pięćdziesiątnicy narodził się Kościół Chrystusowy. Za pierwszego jerozolimskiego biskupa uważany jest św. Jakub, brat Pana naszego Jezusa Chrystusa.

Rozwój miejscowego chrześcijaństwa nie był spokojnym procesem, od samego początku towarzyszyły mu prześladowania - swoje życie za Chrystusa oddali św. arcydiakon Stefan (Dz. 6,8 – 7,60) i Apostoł Jakub. W 51 roku odbył się tu Sobór tzw. Jerozolimski, na którym ostatecznie rozstrzygnięto spór o sposób przyjmowania pogan do Kościoła. W 70 roku, po żydowskim powstaniu przeciwko władzy rzymskich imperatorów, Jerozolima zostaje zburzona, a jej mieszkańcy zmuszeni zostali do opuszczenia ruin miasta. Związki między chrześcijaństwem a judaizmem zostały ostatecznie zerwane. W 135 roku cesarz Hadrian na gruzach dawnej Jerozolimy wybudował nowe miasto Aelia Capitolina. Do miasta powrócili chrześcijanie, nad którymi duchową pieczę sprawował biskup Marek. Zaopiekowali się oni świętymi miejscami i prowadzili misje wśród okolicznej ludności. Kościół Jerozolimski zaczął dynamicznie rozwijać się i zyskiwać coraz większe znaczenie w całym regionie. Biskupstwo Aelii (Jerozolimy) mimo szczególnego statusu i duchowego znaczenia, administracyjnie podporządkowane było metropolii miasta Cezarei Palestyńskiej, które było stolicą prowincji.

Pierwsze wieki dla chrześcijan Jerozolimy, podobnie jak dla chrześcijan całego Imperium Rzymskiego, to czas prześladowań ze strony pogańskich cesarzy. Ustają one dopiero za panowania Konstantyna Wielkiego, który przywrócił miastu dawną nazwę i świetność. Oczyszczył je ze świątyń pogańskich i wybudował nowe kościoły w miejscach związanych z życiem i działalnością Zbawiciela. Wzniesiona wówczas została między innymi świątynia Zmartwychwstania Pańskiego wraz z pozostałymi budowlami sakralnymi - stanowiącymi zespół Bazyliki Grobu Pańskiego. W tych też czasach następuje dynamiczny rozwój monastycyzmu. Powstają liczne klasztory z których najsłynniejszymi są monaster św. Katarzyny na Górze Synaj i monaster św. Sawy Uświęconego. Kościół jerozolimski uzyskuje coraz większe znaczenie i zostaje wywyższony ponad okoliczne Kościoły lokalne.

Biskupi Jerozolimy czynili starania o nadanie Kościołowi Świętego Miasta rangi patriarchatu zarówno w IV jak i w V wieku. Było to przyczyną niejednokrotnych konfliktów z metropolitą Cezarei Palestyńskiej, któremu podporządkowana była Jerozolima. Na III Soborze powszechnym w 431 r. biskup Jerozolimy Juwenalusz, domagał się wyłączenia spod jurysdykcji Kościoła antiocheńskiego: Palestyny, Fenicji i Arabii oraz podporządkowania ich nowemu patriarchatowi z siedzibą w Jerozolimie. Sprzeciwili się temu zarówno ówczesny patriarcha Antiochii Jan, jak i jego następcy. Spór ten pozostawał nierozstrzygnięty do czasów IV Soboru powszechnego w 451 roku. Wówczas to biskupstwo jerozolimskie podniesiono do rangi patriarchatu, przyznając mu piąte miejsce w hierarchii starożytnych Kościołów chrześcijańskich, po Rzymie, Konstantynopolu, Aleksandrii i Antiochii.

Herezje nękające cały starożytny Kościół chrześcijański nie ominęły również Palestyny. Przeciwko arianizmowi został tu zwołany, w 335 roku, sobór w Tyrze. Największym obrońcą ortodoksji był wówczas św. Cyryl biskup Jerozolimy. W okresie sporów monofizyckich w obronie czystości wiary aktywnie uczestniczył św. patriarcha Juwenalusz. Swą gorliwość przypłacił on wygnaniem. Po powrocie z wygnania w 454 r. zwołał sobór, który poparł postanowienia IV Soboru powszechnego w Chalcedonie. Również i w późniejszych fazach walki z monofizytyzmem, patriarchat jerozolimski wraz ze swym patriarchą Eliaszem, nieugięcie bronił

czystości wiary. Sprzeciwiał się próbom unijnym cesarzy Zenona i Anastazego. Walkę z herezją monofizytyzmu kontynuowali patriarchowie Jerozolimy aż do czasów zakończenia sporów, co nastąpiło dopiero za panowania cesarza Justyna (518 - 527). W całym okresie sporów dogmatycznych, Kościół jerozolimski wspierany był przez mnichów palestyńskich. Wielkie osobowości mnichów św. Eufimiusza (+ 473) i św. Teoktysta (+ 464) dały początek całemu szeregowi świątłych i wykształconych „teologów pustyni”.

W okresie sporów dogmatycznych nastąpiło znaczne oziębienie dotychczas poprawnych stosunków pomiędzy Kościołem jerozolimskim a Rzymem. Przyczynił się do tego papież Hormizdas (514 - 523), który żądał wykreślenia z dyptychów kościelnych wszystkich patriarchów konstantynopolitańskich (od Akacjusza do Tymoteusza), którzy podpisali unię cesarza Zenona. Patriarcha Jerozolimy, twierdził że patriarchowie uczynili to w celu zachowania pokoju w Kościele, a nie dlatego, że byli heretykami.

Po św. Konstantynie Wielkim, opiekę nad Jerozolimą sprawowali jego następcy. Największy rozkwit Kościół jerozolimski zawdzięcza cesarzowi Justynianowi (527 - 565). Jego nadzwyczajne zainteresowanie się patriarchatem wyrażało się wznoszeniem świątyn i monasterów, jak np. Kościół Bogurodzicy przy świątyni Solomona (543). Podobną troską wyróżniali się również cesarze późniejszych okresów. Herakliusz, w odpowiedzi na perską ofensywę w Palestynie na początku VII w., nie tylko zorganizował wyprawę, która w 614 roku wyzwoliła Jerozolimę, lecz również uwolnił uprowadzonego przez Persów patriarchę Zachariasza, oraz odbudował zniszczone przez nich świątynie.

W 637 roku Jerozolima została zdobyta przez wojska kalifa Omara. Oficjalnie patriarchat nie stracił praw do miejsc świętych. Władze uznały jego statut wewnętrzny i specyfikę kultu. Mimo tego, okupacja świętego miasta stała się początkiem jego powolnego upadku. W okresie niewoli arabskiej większość kalifów dążyła do islamizacji podbitych przez nich narodów. Ogromne prześladowania chrześcijan miały miejsce za Omara II (711 - 720), a nasiliły się jeszcze bardziej w II połowie X wieku, kiedy to został zamordowany patriarcha Jan VII (964 - 966). W tym okresie, za panowania kalifa Al-Hakima (966 - 1020), spalona została Świątynia Zmartwychwstania Pańskiego. Pomimo tak ciężkiego jarzma Kościół jerozolimski pozostawał centrum Prawosławia. Było to szczególnie widoczne podczas walk ikonoklastycznych, w czasie których najżarliwszym obrońcą kultu ikon był św. Jan Damasceński (+ 749).

Niewola arabska i prześladowania ikonoklastyczne nie były jednak największym nieszczęściem Patriarchatu. Jego los stał się dużo cięższym, gdy władzę nad Palestyną przejęli w 1078 r. Turcy Seldżukowie. Oni praktycznie nie znali pojęcia religijnej tolerancji. Chrześcijańskie świątynie pozamykano. Ustały wszelkie pielgrzymki. Doprowadziło to do wrzenia w całej Europie i stało się bezpośrednią przyczyną organizowania wypraw krzyżowych. W 1099 roku rycerze pierwszej krucjaty zdobywają Jerozolimę i zakładają państwo łacińskie. Grecki patriarcha jerozolimski Symeon został wygnany i zmarł na Cyprze. Na tron patriarszy powoływano łacinników, zmuszając grecki kler do podporządkowania się im. Przejęto większość świętych miejsc. Grekom pozostawiono prawo jedynie do części świątyni Zmartwychwstania Pańskiego, Grobu Pańskiego, oraz kilku monasterów nad rzeką Jordan. W tym czasie patriarchowie jerozolimscy wybierani byli i prowadzili swą działalność duszpasterską z Konstantynopola.

Okres panowania krzyżowców nad świętymi miejscami nie trwał jednak długo. Mamelucy, barbarzyńcy pochodzenia turecko – kirgiskiego, przejęli około 1254 roku władzę nad Egiptem, a w 1268 r. przejęli kontrolę nad Palestyną i Syrią. Po wypędzeniu krzyżowców z Jerozolimy, Grecy ponownie otrzymali we władanie święte miejsca. Powoli odradzano tu ortodoksyjne tradycje. Jednakże i w tym okresie nie zabrakło prześladowań.

W 1517 r. władzę nad Jerozolimą przejęli sułtanowie Konstantynopola (Selim I). Oznaczało to zmniejszenie się i tak już ograniczonej tolerancji religijnej. Poważny problem stanowił również brak materialnych środków na odbudowywanie zniszczonych świątyń. Pomocy przyszło się szukać poza granicami Imperium Osmańskiego. Nawiązano wówczas dość bliskie stosunki z Rosją. Było to o tyle ważne, że ten okres historii Kościoła jerozolimskiego charakteryzował się latami sporów i walk o opiekę nad świętymi miejscami między chrześcijanami różnych wyznań. Niejednokrotnie zaostrzyły się one do tego stopnia, że spierano się również na forum międzynarodowym. Finansowe i dyplomatyczne poparcie prawosławnych mocarstw okazywało się wówczas niezastąpionym. Problem rozwiązano ostatecznie w Paryżu w 1856 roku. Zawarty został wówczas układ trójstronny pomiędzy Turcją, Rosją i Francją, na mocy którego wszystkie strony ubiegające się o prawo posiadania miejsc świętych, podjęły się wspólnie remontu i odbudowy zniszczonych świątyń. Taki ustrój, z małymi zmianami, zachował się do dnia dzisiejszego.

W dniu 8 grudnia 1917 roku do Palestyny wkroczyli Anglicy. Zastali oni patriarchat pogrążony w sporach między prawosławnymi pochodzenia arabskiego i greckiego. „Problem arabski” dotyczył ograniczania dostępu Arabów do wyższych stanowisk kościelnych. W 1926 roku powołana została komisja w celu rozstrzygnięcia konfliktu. Spór między Grekami i Arabami został załagodzony przez patriarchę Tymoteusza (od 1931 r.). Powoli zwiększał on udział Arabów w kierowaniu Kościołem. Za jego czasów odremontowano też szereg świątyń oraz zorganizowano uroczystości 1500-lecia istnienia Patriarchatu.

W 1957 roku na tron patriarszy wstąpił Benedykt I. W jego wszechstronnej działalności na największe uznanie zasługują dwa wydarzenia. Dzięki jego staraniom w 1958 roku król Jordanii Husajn wydał rezolucję, którą zobowiązał swój rząd do pełnej ochrony Patriarchatu. W 1964 roku w Jerozolimie doszło też do spotkania patriarchy konstantynopolitańskiego Atenagorasa z papieżem rzymskim Pawłem VI. Niestety, tak dobrze zapowiadające się stosunki z Kościołem rzymskokatolickim nie były trwałe. W 1989 roku patriarchat jerozolimski wycofał się z ruchu ekumenicznego na znak protestu wobec nasilającego się prozelityzmu ze strony Kościoła rzymskokatolickiego. Po śmierci patriarchy Benedykta I, patriarchą Jerozolimy od 1981 roku był patriarcha Diodor I.

Patriarchat jerozolimski liczy dziś szesnastu metropolitów, dwóch arcybiskupów i dwóch biskupów. Organem wspomagającym patriarchat jest Bractwo Grobu Pańskiego. W jego skład wchodzi około 130 osób: patriarchów, arcybiskupów, kapłanów, diakonów i zakonników. Kościół jerozolimski ma około 300 tysięcy wiernych. Część ich zamieszkuje w Jordanii oraz w diasporze: w Ameryce, Afryce i Australii.

Oficjalny tytuł patriarchy brzmi „*Wielce Błogosławiony Patriarcha Świętego Miasta Jerozolimy i całej Palestyny*”. Od 2000 roku jest nim Ireneusz, który jest 140 patriarchą Jerozolimy.

Rezydencja patriarchy jerozolimskiego znajduje się w Jerozolimie, a katedrą patriarszą jest sobór Zmartwychwstania Chrystusa.